

УДК 332.145
JEL Classification R19

Македон Г. М.

канд. екон. наук

E-mail: g.makedon@ukr.net

ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут»

Ніжин, Україна

SMART-СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ЧЕРНІГІВСЬКОГО РЕГІОНУ

Анотація

Враховуючи євроінтеграційний курс України, процеси децентралізації влади та завершення терміну дії Стратегії сталого розвитку Чернігівської області на період до 2020 року постає гостра необхідність в розробці нової стратегії, яка повинна містити нововведення для розвитку інноваційної економіки та підвищення інвестиційної привабливості регіону. У статті детально розглянуто методику smart-спеціалізації, що є однією з основоположних в політичному і економічному плануванні Європейського Союзу, яка здатна оптимальним способом поєднати інтереси всіх цільових груп області. Дослідження спирається на дані Стратегії smart-спеціалізації Євросоюзу та Smart Specialisation Platform, враховуючи економічні показники Чернігівської області, використовуючи при цьому, економіко-статистичний та графічний методи, метод прогнозування, вибіркового обстеження та групування. Результатами дослідження є комплекс пропозицій по застосуванню принципів smart-спеціалізації про розробці Стратегії сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року, що в кінцевому результаті призведе до економічного зростання регіону та його підприємницьких структур і покращення добробуту населення. Застосування методики smart-спеціалізації до конкретних галузей регіональної економіки області, таких як туризм та інформаційні технології, стане темою подальших досліджень.

***Ключові слова :** smart-спеціалізація, регіон, сталий розвиток, підприємництво, розумна економіка, економічний потенціал.*

Вступ. Підвищення значення регіонів у внутрішній і зовнішній політиці України, процес децентралізації владних повноважень та курс України на Євроінтеграцію стали мотиваційними чинниками для обґрунтування нової стратегії розвитку регіонів. Сучасний стан розвитку регіональних економік багато в чому залежить від smart-спеціалізації, яка сприяє розвитку регіонального підприємництва. Це відбувається за рахунок інституційної та фінансової підтримки підприємницьких ініціатив, розвитку людських ресурсів, втілення в практичну діяльність наукових розробок та технологій.

Smart-спеціалізація – це виявлення унікальних функцій і активів кожної країни і регіону, підкреслення конкурентних переваг кожного регіону і зосередження уваги регіональних партнерів на баченні майбутніх досягнень. Це також означає зміцнення регіональної інноваційної системи, збільшення потоку знань і розповсюдження користі інновацій у регіональній економіці [1].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання smart-спеціалізації є не тільки у центрі уваги чиновників Європейського Союзу. Дослідженням теоретичних засад «розумної» економіки та визначенням шляхів її реалізації присвячено праці таких учених, як Б. Коен, Д. Янг, М. Лерідер, Х. Йоас, А. Сафіуллін, Д. Хосперс, Р. ван Далм. У роботах Я. Бжуска, Я. Пика, П. Девіда, Д. Форей, Б. Хола, М. Кардаса і Г. Тобор подано цю концепцію, а також спроби її застосування.

Підкреслюється, що smart-спеціалізація не є новою. Це спроба виправити мислення і методологію щодо підтримки соціально-економічного розвитку в країнах Європейського Союзу.

З метою підтримки регіонів та держав-членів Європейська Комісія впровадила у 2011 році Smart Specialisation Platform-спеціалізацію (S3 platform). Ця платформа спрямована на сприяння щорічній зустрічі політиків і груп, відповідальних за smart-спеціалізацію, створення бази даних політиків та експертів, і стане платформою для обміну інформацією між регіонами.

Метою дослідження є виокремлення основних складників концепції smart-спеціалізації регіональної політики в умовах трансформацій національної економіки та шляхів її реалізації в Чернігівській області.

Методологія дослідження. Основою дослідження є діалектичний метод і системний підхід, що дало змогу комплексно дослідити сутність smart-спеціалізації як інструменту стратегічного планування. Для дослідження smart-методів при розробці Стратегії розвитку Чернігівської області використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи, а саме: аналізу та синтезу – для дослідження еволюції положень про smart-спеціалізацію; економіко-статистичний – у процесі дослідження тенденцій та динаміки розвитку області; логічного узагальнення – для формулювання пропозицій щодо впровадження smart-спеціалізації в регіоні; графічний – для наочного зображення результатів дослідження; прогнозування – для визначення параметрів розвитку регіональних господарських систем у віддаленій перспективі. Під час вирішення поставлених завдань також використовувались такі специфічні методи, як анкетування, наукової абстракції, вибіркового обстеження та групування, спостереження тощо. У процесі дослідження були використані методи кількісного та якісного аналізу статистичних даних. Для обробки даних використовувалися інструментальні засоби Excel.

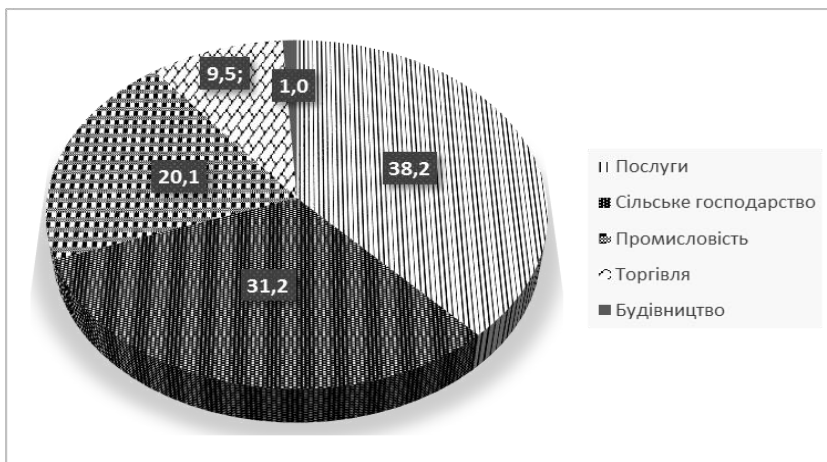
Результати. Формування стратегії розвитку області є комплексним процесом, який повинен об'єднувати ініціативи влади, бізнесу, науки і громадського сектору. Враховуючи те, що термін реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року та Стратегія сталого розвитку Чернігівської області на період до 2020 року завершується, область активно працює над проектом Стратегії сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року. З метою оптимального представлення інтересів всіх груп та секторів, а також маючи на меті підвищення інвестиційного та інноваційного потенціалу регіону, одним з інструментів, що буде використовуватися при її створенні є smart-спеціалізація.

Чернігівщина – один із чотирьох регіонів України, зареєстрованих на Платформі smart-спеціалізації. За результатами 2018 року основну частину валового регіонального продукту Чернігівської області формують сфера послуг (38,2%) та сільське господарство (31,2%) (рис. 1).

У структурі аграрного комплексу 78% становить рослинницький комплекс, а серед промисловості лідирує харчова промисловість з показником 39,2%. Партнерами області є понад 130 країн, основними партнерами області в експорті є країни Європейського Союзу (38,4%), Республіка Білорусь (5,9%) та Єгипет (5,3%) [5].

У структурі експорту області переважають зернові культури (41,8%), готові харчові продукти (9,6%), папір та картон (9,3%) та деревина та вироби з неї (8,2%) із сумарним експортом 680,9 млн. дол. та позитивним сальдо в 229,2 млн. дол. У 2018 році область залучила 429 млн. дол., основним інвестором є Великобританія (86,8%) і основна частка інвестицій залучена в переробну промисловість (92,2%) [5]. З урахуванням цих даних важливо зберегти традиційний аграрний сектор та дати поштовх новим

потенційним: туризм, альтернативна енергетика, машинобудування, інформаційні технології та логістична інфраструктура.

Рис. 1. Економічна структура Чернігівської області

Джерело: [5]

Важливо, що Чернігівщина займає друге в рейтингу областей за результатами моніторингу процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування за результатами березня 2019 року. Такий моніторинг щомісячно здійснює Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. Так, Чернігівщина – перша за кількістю районів, на території яких створені ОТГ. Наразі в області не залишилося жодного адміністративного району, де не функціонують об'єднані громади. Також область – лідер за показником приєднання громад до міст обласного значення (табл. 1).

Таблиця 1 – Рейтинг областей щодо формування спроможних громад

Область	Загальний рейтинг	Кількість населення ОТГ, МОЗ (тис. осіб)	Площа ОТГ, МОЗ	Кількість територіальних громад, що не об'єдналися	Районів, не охоплених об'єднанням, приєднанням	Кількість ОТГ з чисельністю менше 5 тис. осіб	Міст обласного значення, у яких відбулось об'єднання	Покриття перспективними планами
Житомирська	1	5	1	1	1	11	2	4
Чернігівська	2	4	5	4	1	13	1	6
Хмельницька	3	9	4	3	8	7	3	1
Запорізька	4	3	2	2	1	21	6	1
Дніпропетровська	5	2	3	5	2	15	8	1

Джерело: [5]

Одним із важливих напрямів реалізації положень Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, а також економічної інтеграції із загальним ринком ЄС і забезпечення включеності в глобальні ланцюги доданої вартості є реалізація в Україні ідеї smart-спеціалізації.

Основний принцип smart спеціалізації полягає у фокусуванні знань та їх поєднанні з обмеженою кількістю пріоритетних видів економічної діяльності, щоб країни та регіони стали конкурентоспроможними в світовій економіці. Такий підхід дозволяє регіонам скористатися ефектом передачі знань та використовувати нові знання, що є важливим фактором продуктивності. Інакше кажучи, smart-спеціалізація – це створення унікальних ресурсів та можливостей на основі унікальних промислових, галузевих структур та відповідної бази знань.

Застосування цього новітнього підходу визначається як ключовий компонент співпраці в рамках Європейської політики добросусідства щодо можливості використання європейських структурних та інвестиційних фондів. Виходячи з потреби долучитися до Стратегії smart-спеціалізацій (СРС) Євросоюзу, в Україні з 2016 року здійснюється досить активна робота з вироблення узгодженої з ЄС позиції [4, 7, 9].

Стратегія smart-спеціалізації потребує деяких структурних змін, що можуть бути спровоковані одним з наступних, не взаємовиключних процесів:

- перехід від існуючої галузі до нової, заснований на діяльності спільно діючих установ та процесах, які формують базу знань для створення нової діяльності;
- модернізація: це процес технологічного вдосконалення існуючої галузі виробництва, включаючи розвиток конкретних сфер застосування ключових інноваційних технологій для покращення ефективності та якості вже існуючих галузей;
- диверсифікація: це потенційна синергія, що може відбутися між існуючою та новою галуззю економічної діяльності;
- заснування цілковито нового виду діяльності: НДДКР можуть перетворити раніше низькі за темпами розвитку сфери економічної діяльності в привабливі та прибуткові. Це може статися за умови поєднання діяльності НДДКР з підприємницькою діяльністю (табл. 2).

Таблиця 2 – Механізми реалізації регіональних інновацій

	Генерування знань	Розповсюдження знань	Використання знань
Традиційні інструменти	Технологічні фонди, ініціативи/підтримка/ гранти НДДКР Підтримка наукових досліджень та технологічних центрів Підтримка розвитку інфраструктури Людський капітал для НДР	Наукові парки Офіси науково-технічного обміну Науково-технічні брокери Моделі мобільності, моделі заохочення талановитих ресурсів Нагороди за новаторство	Інкубатори Підтримка startup-проектів та інноваційних послуг (бізнес підтримка та коучинг) Програми навчання та інформаційно-просвітницькі заходи
Нові інструменти	Державно-приватне партнерство (ДПП) для інновацій Дослідницькі мережі	Інноваційні ваучери Сертифікати/акредитації	Кандидатські програми у сфері промисловості Підтримка креативності Порівняльні аналізи у сфері інновацій
	Центри розвитку конкурентоспроможності Науково-практичні центри Нове покоління наукових та технічних парків та кластерів Підприємницький та початковий капітал Система гарантій для фінансування та інновацій		
Експериментальні інструменти	Транскордонні наукові центри	Ринки знань Відкриті джерела – Відкриті знання	Регіональна промислова політика Інноваційно-орієнтовні державні закупівлі

Джерело: сформовано автором за даними [3].

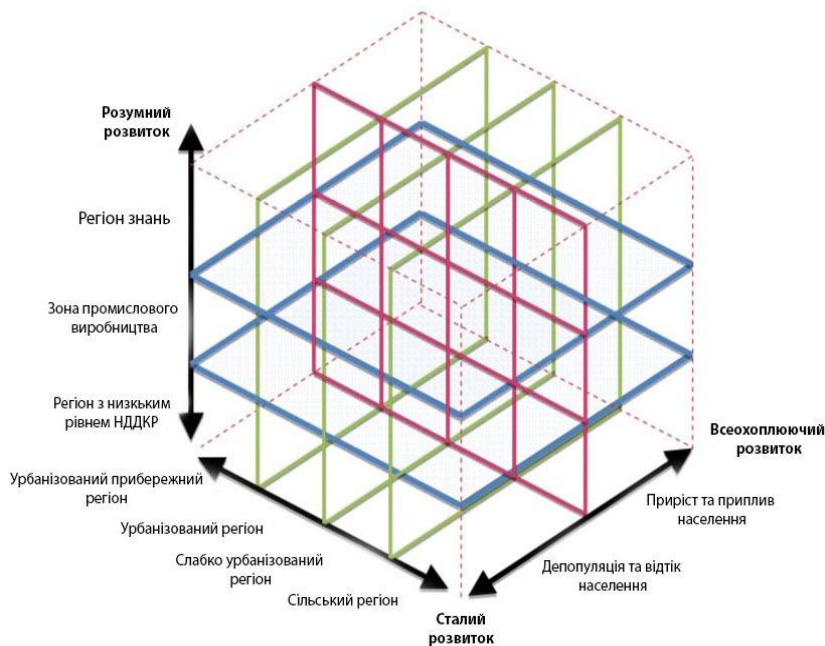
Для того щоб визначити необхідні характеристики регіону потрібно розглянути тривимірну діаграму всередині якої область може визначити своє розташування (рис. 2).

Три сторони діаграми відображають три пріоритети Європи 2020, кожен з яких містить свою типологію:

- типологія розумного розвитку: регіони, що концентрують знання; регіони-зони промислового виробництва; регіони, що не використовують науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи. Кожна категорія ділиться на підвиди. Ці три категорії відображають головні відмінності у співвідношенні рівня знань та інновацій в регіоні;

- типологія сталого розвитку: ця типологія базується на відношенні між урбанізованим середовищем та природним середовищем та фіксує комбінації викликів, що мають місце у сфері навколишнього середовища та енергетики: сільські території, сільські території поруч з міськими, урбанізовані території, міська прибережна територія;

- типологія всеохоплюючого розвитку: типологія фіксує різні соціальні питання. Мова йде про регіони, що стикаються з депопуляція населення і відтоком населення (такі як Чернігівська область) та регіони, в яких спостерігається приріст чисельності населення та приплив населення.

Рис. 2. Інтегрована типологія регіонів за пріоритетами Європа 2020

Джерело: [3]

На рис. 2, кожна окрема ось представляє один із трьох пріоритетів Європи 2020. Комбінація типології розумного розвитку, сталого розвитку та всеохоплюючого розвитку передбачає 24 можливих тристоронніх типи місцевої характеристики [3, 8]. На основі аналізу регіональних особливостей та інноваційного потенціалу розробляються сценарії, які потім пропонуються до розгляду широкій аудиторії (включаючи національних представників та міжнародних експертів). На цьому етапі реалізації стратегії важливо визначити (максимально раціонально) позицію регіону в міжнародному контексті. В залежності від свого типу (центри знань, зони промислового виробництва, регіони з низьким рівнем науково-дослідної роботи), регіони почнуть адаптувати різні програми навколо наступних трьох стратегій, що:

- спираються на поточні переваги (науковий поштовх/технологічне стимулювання);

- підтримують соціально-економічну трансформацію (реконверсія або визначення нових рубежів соціально-економічної політики);

- надолужують в напрямку розбудови наукомісткої спроможності. Заклади вищої освіти можуть зіграти ключову роль в розробці і впровадженні smart-спеціалізації. Вони є одними з небагатьох установ, які діють як «прикордонні гайкові ключі», поєднуючи всі три елементи «трикутника знань» (дослідження, освіту та інновації). Особливо враховуючи, щоб область має два центи вищої освіти в Чернігові та Ніжині з доволі широким спектром галузей знань.

Вузи можуть створювати інноваційні можливості в регіонах і грати набагато ширшу роль, ніж зазвичай вважається. Аналізуючи регіону Євросоюзу, що вже використовують стратегію smart-спеціалізації, цей потенційний вклад не використовувався багатьма в повній мірі, особливо в менш розвинених регіонах, де вузи можуть грати особливо важливу роль. Ці спостереження лежать в основі проекту платформи S3 під назвою «Вища освіта для розумної спеціалізації» [3].

У проекту дві широкі цілі: сприяти створенню інноваційного потенціалу шляхом посилення ролі вузів в регіональному партнерстві; сприяти інтеграції вищої освіти з дослідженнями, інноваціями і регіональним розвитком в поєднанні політики S3, особливо в використанні європейських структурних та інвестиційних фондів, що є цілком реальним, враховуючи наукову діяльність закладів вищої освіти Чернігівської області.

Висновки і перспективи. Використовуючи інструментарій smart-спеціалізації при розробці Стратегії розвитку Чернігівської області можна оптимальним способом поєднати зусилля влади, бізнесу і науки, що допоможе при розробці нових бізнес-моделей, які будуть реагувати на змінні відносини. Крім того, успішна реалізація smart-спеціалізації дозволить збільшити інвестиційну привабливість області, розширити традиційний експорт продукції сільського господарства та харчової промисловості та покращити добробут населення. Застосування даного методу до конкретних галузей регіональної економіки області, таких як туризм та інформаційні технології, стане темою подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Brzóska, J., Pyka, J. (2012). Rozwój ekosystemu innowacji w Regionie w perspektywie 2020 roku [w:] J. Pyka(red) Nowoczesność przemysłu i usług – nowe wyzwania. TNOiK. Katowice.
2. Corres, P. G., Güçeri, I. Research and Innovation for Smart Specialization Strategy. Concept, Implementation Challenges and Implications. URL: https://www.sbs.ox.ac.uk/sites/default/files/Business_Taxation/Docs/Publications/Policy_Papers/research-and-innovation-for-smart-specialization-strategy.pdf.
3. Foray, D., P. A. David & B. Hall. Smart Specialisation. The Concept. URL: http://ec.europa.eu/invest-inresearch/pdf/download_en/kfg_policy_brief_no9.pdf?11111.
4. Jucevicius, R., Galbuogiene, A. (2014). Smart Specialization: Towards the Potential Application of the Concept for the Local Development. Procedia – Social and Behavioral Sciences. Netherlands : Elsevier, 156, 141-145
5. Smart Specialisation Platform. URL : <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/>
6. Tobor G. Smart specialisation a rozwój aglomeracji górnośląskiej [w] J. Pyka (red) Nowoczesność przemysłu i usług – nowe wyzwania. – Katowice: TNOiK, 2012
7. Toppeta D. The Smart City Vision: How Innovation and ICT Can Build Smart, in Livable, Sustainable Cities. The Innovation Knowledge Foundation. URL: http://www.thinkinovation.org/file/research/23/en/Toppeta_Report_005_2010.pdf.
8. Березіна О.Ю. Смарт-спеціалізація для покращення умов життя домогосподарств:

европейський досвід. Економіка і організація управління. 2018. № 4 (32). С. 35-46.

9. Інформаційний інтернет-ресурс «Громади Чернігівщини». URL : <https://otg.cn.ua/>

10. Косенкова Т.В. Перспективи розвитку smart-спеціалізації у Харківській області. Соціальна економіка. 2017. № 53 (1). С. 76-80.

11. Федяєва М. С. «Розумна» спеціалізація як інструмент трансформації національної економіки (теоретичний аспект). *Причорноморські економічні студії*. 2018. № 26-1. С. 87-92.

Дата надходження статті до редакції: 02.01.2019

Рецензування 11.02.2019 Прийняття в друк: 27.06.2019

Makedon H.M.

Ph.D. (Economics)

E-mail: g.makedon@ukr.net

SS of the NULES of Ukraine «Nizhyn Agrotechnical Institute»

Nizhyn, Ukraine

SMART SPECIALIZATION AS AN INSTRUMENT OF STRATEGIC DEVELOPMENT IN CHERNIHIV REGION

Abstract

Considering the European integration course of Ukraine, the processes of decentralization of power and the completion of the Strategy of Sustainable Development of Chernihiv Oblast for the period up to 2020, there is an urgent need to develop a new strategy that should include innovations for the development of an innovative economy and increase of investment attractiveness of the region.

The article considers in detail the technique of smart-specialization, which is one of the fundamental principles of political and economic planning of the European Union, which is capable of combining the interests of all target groups in the region in an optimal way.

The research is based on data from the Strategy of Smart Specializations of the European Union and the Smart Specialization Platform, taking into account the economic indicators of the Chernihiv region, using such methods as: dialectic, analysis and synthesis, economic-statistical method, graphical method, forecasting method, scientific abstraction, sample survey and grouping.

The results of the study include a set of proposals for applying the principles of smart-specialization for the development of the Strategy for Sustainable Development of Chernihiv Oblast for the period up to 2027, which will ultimately lead to the economic growth of the region and its business structures and improve the well-being of the population.

Application of the technique of smart-specialization to specific sectors of the regional economy of the region, such as tourism and information technology, will be subject to further research.

Keywords: *smart-specialization, region, sustainable development, entrepreneurship, smart economy, economic potential.*

References

1. Brzóska, J., & Pyka, J. (2012). Rozwój ekosystemu innowacji w Regionie w perspektywie 2020 roku. Nowoczesność przemysłu i usług - nowe wyzwania. TNOiK. Katowice.

2. Corres, P. G., & Güçeri, I. Research and Innovation for Smart Specialization Strategy. Concept, Implementation Challenges and Implications. URL: https://www.sbs.ox.ac.uk/sites/default/files/Business_Taxation/Docs/Publications/Policy_Papers/research-and-innovation-for-smart-specialization-strategy.pdf.

3. Foray D., P. A. David & B. Hall. Smart Specialisation. The Concept. URL: http://ec.europa.eu/invest-in-research/pdf/download_en/kfg_policy_brief_no9.pdf?11111.

4. Jucevicius, R. & Galbuogiene, A. (2014). Smart Specialization: Towards the Potential Application of the Concept for the Local Development, *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 156, Netherlands : Elsevier, pp. 141-145.

5. Smart Specialisation Platform (<http://s3platform.jrc.ec.europa.eu>)

6. Tobor G. (2012). Smart specialisation a rozwój aglomeracji górnośląskiej. Nowoczesność

przemysłu i usług – nowe wyzwania. Katowice : TNOiK.

7. Toppeta D. The Smart City Vision: How Innovation and ICT Can Build Smart, in *Livable, Sustainable Cities*. The Innovation Knowledge Foundation. URL: http://www.thinkinnovation.org/file/research/23/en/Toppeta_Report_005_2010.pdf.

8. Berezina O.Iu. (2018). Smart-spetsializatsiia dlia pokrashchennia umov zhyttia domohospodarstv: yevropeyskyi dosvid [Smart specialization to improve household living conditions: European experience]. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*, 4 (32), 35-46. [in Ukrainian].

9. Informatsiinyi internet-resurs «Hromady Chernihivshchyny». otg.cn.ua. Retrieved from <https://otg.cn.ua/>

10. Kosenkova, T.V. (2017). Perspektyvy rozvytku smart-spetsializatsii u Kharkivskii oblasti [Prospects for the development of smart specialization in the Kharkov region]. *Sotsialna ekonomika*, 53 (1), 76-80. [in Ukrainian].

11. Fediaieva, M. S. (2018). «Rozumna» spetsializatsiia yak instrument transformatsii natsionalnoi ekonomiky (teoretychnyi aspekt) [“Smart” specialization as a tool for transforming the national economy (theoretical aspect)]. *Prychornomorski ekonomichni studii*, 26-1, 87-92. [in Ukrainian].

Received 02/01/2019

Revision 02/11/2019 Accepted 06/27/2019